نامۆبوون و چەند نموونەیێ لە چیرۆکی کوردیدا

د. نافیع ئاکرەیی

سەرەتا :

نامۆبوون : واتە « اغتراب » کە لە فیعلی « یغتـــرب » وەرگیراوە و لە فیعلی ئینکلیزی (Alienate) هاتوە مانای ئەوە دەدا کە شتێك غەریب بی لە هیندە شتی تر یان شتێکی تایبەتی بەکەسێك ببێ بە مولك و سامانی کەسێکی تر(1) .

یان وەك زاراوە بە مانای دوور کەوتنەوەو نەبونی سولتەو لێك جیاوازبون چێ لەگەڵ زاتی خۆیدا یان لەگەڵ دەوروبەردا دیسـان ناخۆشیو دڵ تەنگیو شەپرزەییو تاكو تەنهاتیو نەبونی هیچ مانایەك بۆ واقیعی ژیان دەگەینێ(2) هەر وەسا (Alinetus) لاتینی بە مانای ئەوە دێ کە مرۆڤـەك خـــاوەنی زاتی خۆی نەبێ(3) .

واتە نامۆبوون بەمانای جوداو جیاوازبون لە هەر شـتێك بەڵام چونکە هەر جودایيەك هەستی ناراحەتیو بێ ئارامی لەگەڵ دایـە .

لە بیرو فیکری ئاینیدا : بە مانای گوناهو خەتیئە دیننـە بەر چاو(4) هەر وەسا هیندەك ژی دەلێن نامۆبون مانای ئەوەیە کە مرۆڤ بگەرێتەوە سەر هیندەك رەوشتی ئاژەڵیو کـــەم ژیریو دووری لە رەگەزو ئەسالەتەوە زیاتر لەوە دەرهێنـانی مرۆڤ لە توخیبو سنورەکانی مرۆڤایەتیو دوورکردنەوە لـە مانایەکانی ئینسـانی(5) .

شیکردنەوەی ئەم مەسەلەیە وەك پەیوەندی لـەبـەینی ا و ب (6) .

بۆ نمونە : « ا » مرۆڤێکە .. کەســێکە .. کۆمـەڵـە کەسێکە ... بچینەك یان نەوەیەکە « جیـل » یان میللەتێـکی تەواوە .

« ا » زانراوەو ناسراوەو دەناســرێت ... ئەم « ا »ە هەستو شوعور بە نامۆبون دەکا بەرامبەر بە « ب » .

« ب » زۆر وێنەو ناوەروك وەردەگرێ بەڵام ئەبێ بناسرێو ئاشکرا بکرێ ... چونکە لە زاتو دەرونی خودی مرۆڤ ئەم « ب »بە دەست پێ دەکا یان ئەبێ کەسێك بێ بۆ نمونـە وەك باوكو داكو ژن منداڵ یان ئەبێ کۆمەڵێك بێ وەك خێـزان یـا دراوسێ یان هاورێو هەڤاڵ .

لێرەدا « ب » مانای ئەوانەی تـر دەدا « دیـکەران » . یان ژی ئەو کۆمەڵو کۆمەڵگایەیە کە مرۆڤ تێدا دەژی . هەر وەك گوتمان دیسـان « ب » دور نیە کەسایەتی یان لایەك لـــە کەسایەتی مرۆڤ بێ .

« ب » دەشێ سروشت بێ یان گەردون بێ . یـان ئـەو کارە بێ کە مرۆڤ ئەنجامی دەدا یان بەرهەمی کارەکە خۆی بێ .

دوور نیە کە « ا » و « ب » زۆر پەیوەندیان هـەبێ لـە پێشـــــــان بەڵام لـــە ناکاو یان پلە پلە لـە پاش چەنـد ساردبونەوەیەکدا « ا » هەسـت بە نامۆبوون دەکا بەرامبەر بە « ب » و وا هەست دەکا کە ماوەو دوڵێکی زۆر پانو بەرینو قولیان لە بەبینیاندا هەیە .

لێرەدا ئەگەر لێوردبینەوە دەبێ وا دیار بێ کە « ج » ژی هەیەو کارێکی کاریگەر دەکاتە سەر پەیوەندی « ا » و « ب » چونکە ئەم پەیوەندییە وا دیار دەکا کە « ا » یان خودی « ب » کە پەیوەندیەکی پوزتیف واتە ئیجابییان هەبوە بەڵام یەکـەك لەوانە پەیوەندیەکی پوزتیف لەگەڵ « ج » کردوە لەبەر ئـەوە ئەم هەستە واتە نامۆبون دروست بوە لە بەینیاندا . لێـرەدا وابزانم ئەتوانین بلێین کە مەفهومی نامۆبون دورکەوتنەوەیـە لە کۆمەڵگاو ژیانی تاكو تەنهایی یـان ناتەوانی رێكبون لـەگـەڵ خەڵكدا ... دیسـان سەرنەکەوتنی هەوڵدان بۆ رێك کەوتنو تیکەل بون لەگەڵ واقیعو وەزعی باو لەناو کۆمەڵگادا .

دیسان ئەبێ ئەوە ژی لە بیر نەچێ کــە ئەو مانایـە ژی دەگەینێ کە مرۆڤ هەموو شت بە بەرەڵلاییو بێ بـەهـایی بکرێو هەست پێ نەکردنی گەڕانەوە بۆ رەگەزو ئەسـل ... دیسـان نەبوونی هەست بە مانای ژیان(7) .

■ کورتە مێژویەك

باسی نامۆبون ئیســــتاکە دەکرێ وا دەزاندرێ کــە پەیوەندی بە نوسینەکانی هیگلو مارکسەوە هەیـە بەڵام زۆر کۆنترە لە زەمانی ئەمانە . باسی ئـەم دیاردە کـراوەو بـــە

تێڕوانینەکی فەلسەفی تەماشای ئەم حالەتە کراوە لە کاتو چاخێکی زۆر زوودا .

هەر وەك هیگل لە کتێبەکەیدا « ظاهریات الروح » کە لە ساڵی 1805 بڵاوکراوتەوە فەسلەکی تەواوی دوورو درێژ کە لە « 100 » لاپەڕەیە باسی ڕوح دەکا کە نامۆیە لە زاتو کەسایەتی خۆی بە ناوی ڕەوشەنبیری لە دوای ئەم فەسلە فەسلەکی تری هەیە باسی ڕەوشتو ئەخلاق دەکا کە ئەو ژی لایانکی نامۆبونە . بەڵام لە بەیانی شیوعی کە لە ساڵی 1848 دا دەرچووە مارکس نامۆبوون بە « هراء فلسفي » لە قەلەم دەدا (8) .

بەڵام لە پاشان لە فیکری کومونیستی دا وا دیارکرا کە ئەم دیاردەیە بێ بە وێنەو سیفەی کۆمەڵگای پیشەسازیو سەرمایەداری بە دەلیلی ئەوە کە مرۆڤ دەبێ پارچەیەك لە ئامێرەکانی ئەم پیشەی کەتێدا کاردەکاو ئەم دیاردەیە وا ئاشکرا کراوە کە لەگەڵ دەرچوونو بڵاوبونەوەی ڕژێمو فیکرو بیری سەرمایەداری لە کۆمەڵگایەکانی پیشەسازی دا دەرچووە ... بەڵام ئەمە دوورە لە واقیع چونکە ئەم حالەتە پەیوەندیەکی پتەوی هەیە لەگەڵ دەروونی مرۆڤدا و مرۆڤ ژی هەر مرۆڤە لەهەر جیگایەك یان لە هەر کومەلگایەك دا بژیت لەبەر ئەوە ئەبێ بزانرێت کە نامۆبون دیاردەیەکی مرۆڤایەتی‌یە لە هەموو جۆرە ژیانەکی کۆمەڵایەتیو هەموو کۆمەڵگایەکانی دونیادا هەیەو دەبێ . دیسان لە ناو هەموو شارستانیەتیو ڕەوشەنبیری جیهاندا هەیە .. بەڵام چونکە لە کومەلگاکانی پیشەسازی ئاوڕیان لەم دیاردەیە داوتەوەو لێی کۆڵیتەوە .. لەبەر ئەوە هێندەك وا هەست دەکەن کە تایبەتی‌یە بەم کۆمەڵانە بەڵام وانیە .

زۆر لێکۆڵینەوەو پشکێنەر وا لە قەلەم دەدەن کە دیاردەی نامۆبونو لێکۆڵینەوەی ... لە سەر کاتو چەرخی هیگلو هاوریەکانی دەست پێکراوە بەڵام وانیە ..

چونکە زور شت هەن پەنجە بۆ ئەوە ڕادەکێشن کە مەفهومی ئەم دیاردەیە چارەسەر کراوەو پشکێنراوە لە پێش ئەم کاتەو دەگەڕیتەوە بۆ سەردەمی یۆنانیەکان هەر وەك هێندەك دەگەڕێننەوە بۆ ئەفلاتونو فەلسەفەکەی دیسان بۆ فەلسەفەی لاهوتی مەسیحی .

لەبەر ئەوە ئەتوانم بڵێم کە نامۆبون لە هەموو چاخو کاتێکدا هەبوە بەڵام هەمیشە بەیەك وێنە نەبوە چونکە ئەم دیاردەیە بەپێی کۆمەڵگاو پلەی ڕەوشەنبیری جەماوەرەکە دەگۆڕێو پەیکەر دەگرێ . بەڵام ئەو هۆیانەی ئەم دیاردەیان زیاتر هێناوەتە بەرچاوو دیاریان کردوە ئەمانەن :ـ زیاد بونو بڵاوبونەوەی ڕەوشەنبیری جەماوەرو دیسان زۆر بونی خەڵكو گەلەك بونی دەزگاکانی ڕاگەیاندنو بڵاوکردنەوەو ئاسان بونی چاپی کتێبو گۆڤارو ڕۆژنامە هەروەسا ماڵ نەماوە تەلەفزیۆنی تێدا نەبێو شار نیە سینەمای نەبێ .

لەبەر ئەم هەموو ئەو شتانەی باسم کردن وا دیاردەکەوێ کە ئاخوتنی سەرنقیسەری گۆڤاری « عالم الفكر » بەراستی دێتە بەر چاو وەك دەڵێت :ـ

« نامۆبون حالەتێکی ڕووت نیە کە پەیوەندی بە کۆمەڵگایەکی ناسراوو زانراوەوە هەبێ یان بە ڕێکخراوێکی کۆمەڵایەتی یان ڕژێمەکی ئابوری تەنها وە هەبێ بەڵکو دیاردەیەکی وا ئاشکرایە کە ئەتوانرێ دیراسەت بکرێت لە هەموو جۆرەکانی ژیانی کۆمەڵایەتی دا .. »(9) .

هەر چەند بێ گومان وا دەردەچێ کە لە ئەنجامی هەبونی هێندەك مەرجو بارو زروفی تایبەتی ئەم دیاردەیە زیاتر بە بەرچاو دەکەوێ .. هەر وەسا توندی هاتنە پێش چاوی ئەم دیاردەیە پەیوەندی بە جیاوازیی ئاستی ڕەوشەنبیری مرۆڤو کۆمەڵەوە هەیە لەناو کۆمەڵگای جیاواز جیاوازدا . لە دوای ئەم سەرەتایەدا ئەتوانم بڵێم کە وادیارە لە ئەنجامی هەموو پشکنینو ئەو باسانەی لە سەر نامۆبون کراونو دەکرێن بەچاکی ئاشکرا دەبێ کە ئەم دیاردەیە پەیوەندی تەواوی هەیە بە وەعی مرۆڤایەتی ... دیسان بەچاکی لە دیراسەتی سایکولوژی دیار دەکرێت کە تەعبیرو دەربڕین لە ئازادی مروڤ دەکاو هەر ئەبێ هەبێ تا مروڤ لەناو کۆمەڵدا هەیە(10) .. چونکە لێرەدا ئەبێ بزانینو دان بەوە بنێین کە جیاوازی هەیە لە بەینی ئەو شتەی هەیەو ئەو شتەی مرۆڤ حەزی لێ دەکاو هیوای ئەوە پێی بکا لەم بوارەدا نامۆبون دروست دەبێ لە لای مرۆڤ و لەناو کومەڵدا ..

.. لە هەمو کومەلگایەکانی جیهاندا بەبێ ئەوەی تەماشای ئاقاهیو بناغەکانی کۆمەڵایەتی و سیاسیو ئابوری ئەم کومەلگایانە بکرێن . نامۆبوون لە کومەلگایەکانی سەرمایەداریو پیشەسازی لە ڕۆژ ئاوادا دیارەو بە وێنەی ڕەفز و یاخی بوونو لە توخیبو سنوری ڕەوشت و نەریتی کۆمەڵایەتی دەرچوونی خەڵك بەتایبەتی گەنجەکان ، دیسان لە کۆمەلگایەکانی سۆشیالستی کە گرێمان لە چەند دەنگی ڕەفز دەبێ ..

بەڵام بلندبوونی دەنگی ڕەوشەنبیران لە جیهانی سێیەمو ولاتە هەلکەوتوەکان وینەیەکی چاکی نامۆبوونە لەم کومەلگانەدا چونکە ئەوانەن لە ڕووداوەکانی دەوروبەریانو بارو زروفی میللەتەکانیان تێدەگەنو شیدەکەنەوەو لێدەکۆلنەوە لەبەر ئەوە دیسان ئەتوانم بڵێم کە هەموو کەسێكو لە چ چینەك و چ

ئاستێکی ڕەوشەنبیری هەبێو لەناو هەر کومەڵێکدا بژی و زیندەگی بکا تووشی ئەم حالەتە دەبێ وەك دیاردەو حالەتێکی « صحی و ایجابی » چونکە ئەگەر کەسایەتی مرۆڤ لە خۆی ڕازی بێو لە تواناو هێزەکانی واسیق بێو هەموو ئابلوقەو توخیبەو سنورو دیوارەکان بروخێنیو ڕەفز بکاو لەبەندو قەیدان یاخی ببێ بەلای ئیجابیەتی ئەم دیاردەیە دەڕواتو کەسایەتی مرۆڤ ئازادیو ڕێگای ڕاستەقینەی خوی دەگرێ و پێدا دەچێ ... بەڵام ئەگەر ئەم کەسە .. ئەم مرۆڤە .. ترساو خۆی کۆکردەوەو ئابلوقەداو کشاوە لە کومەل .. وای لێ دێ کە بێ توانا بێو هیچ هێزی چوالەوەو الفلفینی ئەمینێو ناتوانێ ڕافیزو یاخی بێو وێنەو دیاردەکانی حالەتی نیکتیفی ـ سەلبی ـ نامۆبون لێ دیار دەکرێنو سرداب دروست دەبێو دەرچون لە ڕەوشتو نەریتەکانی کومەل باو دەبێ .. و دورکەوتنەوە لە خەلك بۆ ئەوەی کەبتو هێزە دەرونیەکانی مرۆڤ دەربچن وەك بەرەللای سیکسی لە ڕۆژ ئاواو دەستپەر لە ڕۆژهەلاتو یاخی بونو دەرچون لە هەمو بەها و کێشو معیارەکانی کومەل(11) .

دابەشکردنی جورەکانی نامۆبون :

دستوفسکی لە وتارەکدا ڕەددی ئەوانە دەدا کە دەڵێن مرۆڤ خێر خوایە بە سروشتی خۆی « الانسان خیر بطبعه » و دەڵێت : « وا لەسەر مرۆڤ چەسپاوەو نوسراونەوە کە هەر لەسەر بەرابەری و تەحەددی هەمیشەی بژیت .. لەم تەحەددیەدا بیرو فیکر ژی هاوبەش بوێنە ... لەکاتی ئەرستوو ئەوانەی تری کە بەدوایدا هاتون و تا ئەو ژی .. چونکە مرۆڤ پێویستی تەنها بە بەختیاری نیە ... خوی ژی ئازاری خۆش دەوێ ...

زور جار بە ڤیانەکی توند ئەم ئازارەی خۆش دەوێ ... لەبەر ئەوەی کە واقیعی خۆشبەختیو بەختیاریو ئازار هەر لەیەك سەرچاوە دەردەچن ئەو ژی « زەمیرە و زەمیر ژی لە وەی گەورەترە کە لەسنوری» 2 x 2 = 4 «دا بەند بکرێت»(12) وا دیارە مەبەستی دستوفسکی بەرای من ئەوەیە کە مرۆڤ دەبیا دژی زۆر شت بێ ئەگەر دژی هەمو شتێك ژی نەبێ ... لەم سروشتەدا دژی ئەوانە ڕابوەستێ کە لە دەرەوەی خۆ دان تا دەگاتە دژایەتی زاتی خۆی .. چونکە لەناو ناخو دەرونی کەسایەتی مرۆڤدا شتێك هەیە وای لە مرۆڤ دەکا یاخی ببی بۆ دوو ڕێگا ... یان بەرەو ڕێگای ڕاستو ئیجابی یان ژی بۆ ڕێگای چەوتو گوناەو سەلبی ... هەر ئەم شتەشە کە وای لە مرۆڤ دەکا بە تەناهیو ئاسودەیی دانەنیشیو ڕێگای خەبات بگرێ بۆ هەر لایەك بێ ئیجابی یان ژی سەلبی .

ئەمە ژی پەیوەندی بە بیرو فیکرو هەستو وەعی مرۆڤەوە هەیە کە تا چ ڕادەیەك هێز دەداتە بەر مرۆڤ کە بەتوانا بێو دەرونی کار بکاو هانی بدا بۆ پێشکەوتن لە ڕێگای خەباتی خۆیدا بەهەر جۆرو شێکلەك بێ .

لەبەر ئەوەی کە دابەشکردنی ئەم دیاردەیە پەیوەندی بە مرۆڤو بیرو وەعیو هەستییەوە هەیەو دیسان لە ئاستی ڕەوشنبیری ئەم مرۆڤەوە هەیە فێجا دابەشکردن بۆ ئەم دیاردەیە زۆر جۆری جیاواز دیار دەکاو هەر هێندەك بە پێی بیرو ڕایان دابەشی دەکەن هەر وەك بەپێی بیرو ڕای سایکولۆجیستەکان بەم وێنەیە دابەش دەکرێت :ـ

1 ـ ناموبون لە کارو بەرهەمی کار ئەم حالەتە زانای سوشیالیست مالیڤر لە کتێبەکەی دا *Comunity*

ـ کۆمەلگا ـ لەپاش دیراسەتی حالەتی مرۆڤو هەموو گۆڕانکاریەکانی بەسەردا تێ پەر بون لە شکار ونێچر تا دامداری بۆ کشتو کالو پاشان پیشە سازیو دابەشکردنی کار لەبەینی مرۆڤی کۆمەلدا . تا دەڵێت « چەوتترین ئەنجامی دابەشکردنی کار ئەوە کە مرۆڤ ببێ بە پارچەیەك لەو ئامێرو مەکینەی لە سەر ئیش دەکا .. وەك برغی یان دەرنەفیس .. تا لە دوایدا کرێکارو کارەکەی ببن بە پارچەیەکی بچوکی بێ بەها لە ناو کۆمەلی ئامێرو مەکینەو بەرهەمی کارەکە »(13) .

2 ـ ناموبون بە هۆی ئەوە کە مرۆڤ خۆی بلندتر لە کۆمەلو مرۆڤو دەوروبەری خۆی بزانێو هەست بە خۆپەرستی دەکاو خۆی بەهەمو شت دەزانێو هیچ خزوعو سەر ئەواندن بۆ کەس ناکا جگە لەو فەرمانانەی لە دەرونی خۆیدا بۆی دەردەچی کە پاشان توشی دورکەوتنەوە لە کۆمەلو خەلك دەبێو بە تەنها بژیو تا دوای توشی خەمۆکیو خۆکوشتن ژی دەبێ .

3 ـ ئەگەر ڕەوشتو نەریتەکانی کۆمەڵ زۆر توندو توخیبەکانیان ئازادی مرۆڤ ئابلۆقەبدەن کە ژیانی ئەو مرۆڤە ببێ بە شتێکی بێ ماناو هیچ گرنگیەکی ئەمینێ بە نیسبەت خۆیو خەلکی تر لەم کاتەدا مرۆڤ لەژێر پالەپەستۆیەکی توندو مەزن دەژی تا ئەو ڕاددەیە کە ئەم مرۆڤە لەخۆیو کۆمەلەکەی نامو دەبێ بەڵام هەر هەولی ئەوە دەدا کە ئەم قەیدو بەندو ئابلوقانە تێك بشکێنیو لە ژێر جەورو ستەمی نەریتو ڕەوشتی کۆمەلەکە دەربچێ ... بەهەر ڕێگایەك بێ تا بەرێگای خۆ بەخت کردن ..

4 ـ دەرچون لەکێشو توخیبو سنورو مەعاییری نەگۆڕاوی کۆمەڵدا یان نەشیانی مرۆڤ بۆ گونجانو ڕێك بون لەگەڵ ئەو گۆرانکاریەکانی لەکۆمەلدا ڕو دەدەن بە هۆی

پەرەپێدانی شارستانیەتی ... لەبەر ئەوە هەر دوو لا وای لە مرۆڤ دەکا کە نەتوانی تەفاعول لەگەڵ خۆیو کۆمەڵەکەی بکاو لەحالەتێکی نامۆبوندا بژیتو دورکەویتەوە لەکۆمەڵ . ئەمە ژی دو ڕێگا دەگری :

ا ــ یاخی بوونو ڕەفزی چ تشتی کۆن یان ئەو شتانەی دەگۆڕێن ئەمە تا رادەیەك ئیجابیە .

ب ــ خۆ دورکردنەوەو جیاوازبون لەگەڵ کۆمەڵو توشبونی نەخۆشیەکانی سایکۆلۆژی ئەمەژی حالەتێکی مەڕەزیو سەلبی‌یە .

5 ــ نامۆبونی سیکس :ــ لەبەر ئەو هەمو بەندو قەیدی کۆمەلایەتیو ئاینیو دونیانیو پارەزۆری ژن ئێنان مرۆڤ توشی حالەتێکی سایکۆلۆژیو پالەپەستۆیەکی روحی دەبێ کە ئەنجامی ئەم هەموە هێزانە کەبتەو دوربونەوە لە کۆمەڵەو دژایەتی بەهەمو شتێكو گرتنی ڕێگای ناجوری جنسی‌یە ئەمەژی لایەنەکی نامۆبونە .

6 ــ نامۆبون لە سروشت : ــ ئەم جۆرە زۆر وێنە وەردەگرێ کە مرۆڤ نارازی دەبێ لەو جێگایەی تێدا دەژی وەك :

ا ــ لەبەر جەور ستەمی کۆمەڵو هێزەکانیەوە جێگا بەجێ هێلان .

ب ــ دەرچونو بەجێ هێلانی زادگا .

ج ــ مردنو نەمانو لەبەر چاو چونی عەزیزان لە جێگایەك .

د ــ یادو بیری چاكو خۆش لە جێگایەك گەر نەمان وەك ڤیان .

7 ــ هەر کۆمەلێك پێویستی بەهاوبەشیو یەکگرتنو هاوکاری خەلکی ئەم کۆمەڵەیە بۆ بەجێ ئێنانو ئاشکرا کردنی بەهاو بیرو بڕواو ئایدولۆژیەکی هاوبەش لەناو ئەو کۆمەڵەداو ئەگەر کەسێك لەم ڕێگایەو لەم بەهاو ئایدولۆژیەی کۆمەڵەکە لاداو جیاواز بو بەبێ گومان توشی نامۆبون دەبێ لە کۆمەڵو لەزاتی خۆی .

8 ــ مل کەچی‌ی مرۆڤ بۆ بەهاو مەعابیری کۆمەڵو دەسەڵاتی ڕژێم وای لە مرۆڤ ئەکا کە بەشێك لە ئازادی دەرونی خۆی لە دەست بداو ئەم سەرداخەواندنو مل کەچی‌ی وای لە مرۆڤ دەکا کە کەبتی میولو حەزو هەستی خۆی بکاو توشی نامۆبون ببێ بەلام چونکە مرۆڤ لە زاروکیەوە وا پەروەردە دەکرێت ئەم شتانە تێدا هەبن لە بەر ئەوە شتێکی ئاسای‌یە .

9 ــ ئەگەر یەکەك یان لایەك یێن ناخو چینەك بەرژەوەندی خۆی بڤێو پێویستیەکانو سودی خەلکی تر بە هیچ بزانێ بێ گومان توشی عەلاقاتو پەیوەندیەکانی سارد دەبێ لەگەڵ ئەوانەی ترداو ناتوانێ پەیوەندی هەمیشە لەگەڵیاندا پەیدا بکات . چونکە بەپێی ئابوری مەتریالی هەر پەیوەندیەك کە قازانجو سود بۆ لایەك هەبێو زەرەر بۆ لای تر .. لای دووەم نامۆ دەبێ لەلای یەکەم .

10 ــ هەست بەبێ تواناییو هەژاریو بێ هێزی لەبەر ئەوەی هەست دەک کە بەمافی خۆی ناگاو توشی وەزعێك دەبێ کە هیچ ماناو مەغزا لەلای نامینێ بۆ ژیانیو هەمو ئومێدو هیڤیو هیوایەکانی تێك دەشکێن چ لە مەجالی کار یان ڤیان یان پەیوەندی لەگەڵ کۆمەڵو دەورو بەرو خەلك تا دەگاتە ئەو رادەیە بیری لەوە بکا کە ناتوانی ئەو شتەی حەزی لێ‌یە بیکاتێو ئەگەر مرۆڤ ژی گەیشتە ئەم حالەتە دەگەڕێتەوە سەر هەستی ئاژەلی خۆی کە لە هەمو شت دەترسێو بەشتێکی نامۆو خۆی دەبینی لەژیانداو بیر لە هیچ ناکا جگە لە زك پڕکردنو سیکسو ئەگەر زیاتر پێداچو توشی خۆکوشتن ژی دەبێ .

11 ــ نامۆبون بە مانای گواستنەوەو گۆڕانی باری ژیان وەك لە دەست دەرهێنانی مافەکی راستەقینەی مرۆڤێك وەك سامان یان زەوی یان هەر شتی دیو دانی ئەم شتە بەکەسێکی تر .ئەم کارەژی وای لەم مرۆڤە دەکا کە توشی وەزعێکی نامۆبون ببێو هەمو شت ڕەفز بکاو یاخی ببێو لەکۆمەڵ دوربیتەوەو توشی زۆر نەخۆشی سایکۆلۆژی ببێ .

12 ــ نامۆبونی ڕەوشەنبیر : ئەوەیە مەوزوعی باسی ئێمە کە مرۆڤی ڕەوشەنبیر چۆن توشی نامۆبون دەبێو چۆن ڕەنگ دەداتەوە لەکارو ڕەوشتی خۆی بەتایبەتی داهێنەرەکان وەك شاعیرو چیرۆك نوسو ڕەسمو زور شتی تر بەلام باسی ئێمە لە چیرۆك دایەو تەئکید لەسەر ئەم ڕێگایە دەکەین نامۆبونی ڕەوشەنبیر لەسەر دو وێنە دەبێ :ــ

ا ــ مرۆڤێك کە ڕەوشەنبیر بێو لە کومەلگایەکدا بژی بۆ نمونە وەك کیشوەرێکی جیهانی سیەم لەگەڵ کۆمەلی خۆی ڕێك بێ بەلام کە دەچیتە کۆمەلێکی پێشکەوتو وەك ئەوروپاو شتی جیاواز لەگەڵ ئەوانەی لە ناو کۆمەلی خۆی‌دا دەبینێو ناتوانێ لەگەڵدا بگونجێو لەحالەتی نامۆبون دا دەبێ دیسان کە دەگەڕێتەوە ناو کۆمەلی خۆی هەست بەوە دەکا کە چۆن کۆمەلی خۆ ژی بگەینیتە ئاستی ئەوانەی تر لەبەر ئەوە لەکۆمەلی خۆژی نامۆ دەبێ وەك پەندی پێشینانی کوردی دەلێ‌لە کەو لە کرکاك بووە .

ب ـ مرۆڤ رەوشەنبیر ئەوی داهێنەربێ لەکاتی داهێناندا چ شاعیر یان چیرۆك نوس یان رەسامو هەر شتێکی مەجالی داهینانی تێدا بێ لە دەمی داهێنان دا پێویستی بە زروفێکی تایبەتی تەك و تەنهائی یە تا بتوانی لەگەل هەستو بیری کۆببێتەوەو شت دروست کاو ئیبداع دەرینێ چونکە ئەم کاتە بەکاتی داهینان ناو ناوە « لحظة الابداع » ئەم کاتە تایبەتی بە کاتێکیناموبونە چونکە کە نامو دەبێ ئەیەوێ شت دروست کا بۆ ئەنجام دانی گورانکای لە کومەلگای خۆدا بەرەو چاکتر بەلام ئەم رەوشەنبیرە ئەگەر توانی بەئازادی هەرچی لە دل دایە بیلێ هەر ناموبونەکەی لە کاتی ئیبداعەکەیدا دەبێ بەلام ئەگەر ئەم داهێنەرە توشی وەزعێکی تر بوو بەندو سکرو قەدەغە لەبەر چاوی بلندبونو دانران بۆ ئەوکەی داهێنانی بەجێ نەهێنێ ئەم رەوشەنبیرو نوسەرو داهێنەرە توشی ناموبونێکی گەورەتر دەبێ نەهەر لەکاتی داهێنانی بەلکو لە کۆمەلو لە رژێمو لە دەسەلات دارەکانی رامیاری .

ناموبونی رەوشەنبیر پەیوەندی بەچینو کۆمەلەوە نیە چونکە هەر ئاستی رەوشەنبیری گرنگە .. رەوشەنبیرو داهێنەر لەهەر تاخو چینەك بێ چەوساوەو هەژار یان بە دەسەلاتو دەولەتمەند بێ هەمویان توشی دیاردەی ناموبون دەبن بەپێی حالەتی خۆیان .

ئەم رەوشەنبیرو داهێنەرە لەناو کۆمەلدا ئەبێ یەکێك لەمانە بێ : ـ

ا ـ لەگەل ئەو پەرە پێدانو گۆڕانکاریەکانی ناو کۆمەلو رژێم دابێ .

ب ـ یان ئەبێ دژی هەمو گۆرانکاریەك و رژێم بێ .

« لێرەدا ئەبێ ئەوەژی لەبیر نەچێ کە گۆڕانکاریو پەرە پێدان هەر دولا دەگەڕێتەوە چ پێشکەوتنخواز یان پاشکەوتنخواز بێ » ئەو گۆرانکاریانەی لەناو کۆمەل دەکرێن یان ئەو گۆڕانکاریانەی داهێنەران دەکەنو ئەیانەوێ ببێ هەردوکیان حالەتی ناموبون دروست دەکەن لەناو کۆمەلدا چ کۆمەل بەرامبەر داهێنەر یان بە پێچەوانەوە .

داهێنەران بە وێنەیەکی گشتیو بابەتی باسەکەمان چیرۆك نوسان بە وێنەیەکی تایبەتی تەعبیر لەم حالە ناموبونە دەکەن بە رێگای داهێنانی هونەری چیرۆك .. چونکە لەو کاتەی چیرۆك دەنوسنەوە خۆیان نامو دەکەن لە کۆمەلو پاشان لە کارە هونەریەکەیاندا تەعبیر لە حالەتی ناموبون دەکەن لەو هەمو جورەکانی کە باسمان کردن بەلام ئەگەر چیرۆك نوس نەیتوانی تەعبیر لەم حالەتە بکا لەبەر هۆی ناتەوانی هونەری خۆی یان قەدەغە کردنیو بێ دەسەلاتی لەم کاتەدا داهێنەر توشی حالەتێکی تری ناموبون دەبێو دور دەکەوتەوە لە کۆمەلو توشی ناموبونی سەلبی دەبێ .

ناموبون لە ئەدەب دا :

ناموبون لە ئەدەب بەگشتیو لەچیرۆك بەتایبەتی بە چەند وێنەیەك دیار دەبێ بەلام ئێمە باسە ن لەسەر ناموبونە لە چیرۆکی کوردی داو نامانەوێ زیاتر بابەتی باسەکەمان بلاو ببێتەوە لەبەر ئەوە هەر باسی ناموبونی ئەدیبو چیرۆك نوسی کورد. دەکەین هەر چەندە ئەدیبو چیرۆك نوسی کوردی هاوچەرخ خۆی لە خۆیو ژیانیدا نامویە . بەلام ئەمەوێ وێنەکانی ناموبونی چیرۆك نوسەکانی کورد دیارکەم کە ئەمانەی خوارەوەن .

1 ـ یاخی بونو تەمەرود دژی واقیعو ئەو شتەی کە هەیەو هەول دان بۆ گۆڕانکاری بەرەو چاکتر .

2 ـ بێ بەهاو بەکەم زانینی بیرو فیکری کۆمەلو ڕۆیشتن بەرەو بەرەللایی « هەر چەندە هەر دوو خال یاخی بون دەگەرێتەوە رەفزی واقیع دەکا بەلام بە دو رێگای جیاواز » .

3 ـ دوربونەوە لەکۆمەلو جیابونەوە لە خەلكو لە کەسایەتیو زاتی خۆی بۆ ئەوەی گۆرانکاریەك لە ژیانی خۆی یان ژیانی کۆمەلدا بەجێ بێنێ .

4 ـ دور نیە چیرۆك نوسەك زۆر ناسراو بێ لە ناو کۆمەلدا و هەمو میللەتەکە بە چاکی بناسن بەلام خۆی هەست بە نامویی دەکا چونکە ناتوانی لەگەلدا بگونجێو هەولی ئەوە دەدا بگۆڕێ .

5 ـ هێندەك ئەدیبو نوسەر شت ئەنوسن بەلام وای هەست ئەکرێ کە رەنگە وا بیر بکاتەوە ئەو هێندە خەلکە نیە بە چاکی لەو بگاو ئەدەبەکەی هەرەسی بکا بیکاتە ئاستی خۆی لەبەر ئەوە وا دیار دەکەوێ لەناو نوسینەکانیدا کە خۆی نامویە لەبەشی گەورەی کۆمەلگایەکەی .

6 ـ هێندەك چیرۆك نوسەکانمان کە دورە ولات دەبن یان هەست بەم دوریە دەکەن بە چاکی ئەم دوریەو ئەم غوربەتە لە ناو ئەدەبەکەیان دا ئاشکرایەو رەنگ دەداتەوە هەر چەندە ئەم دوریو غوربەتە ئاسایی بێ وەك خوێندن کە لە قوتابیانی دورە ولات دەبینن یان لەبەر هۆیەکانی رامیاری بێ .

7 ـ بەرهەمی هێندەك ئەدیبو چیروك نوسەکان ناگەهنە ئاستی تێگەیشتنی کۆمەل یان کۆمەل ئەم بەرهەمانە بە شتێکی کەم دەزانێ هەر چەندە هەردو جۆر بەهای هونەریو ئەدەبی چاکی تێدایە ، ئەم ئەدیبە لەم کاتەدا توشی ناموبون دەبێ یان ئەدیبەکی تر وا هەست ئەکا کە هیچی پێ نەماوە بلێ یان ئەگەر

بلێ خەڵك تێ ناگا .. ئەگەر بنوسیت ژی بڵاو ناكاتەوە لەبەر هەر هۆیەك بێ هەمو ئەم شتانە وێنەی نامۆبونی ئەدیبو چیرۆك نوسی كوردن .

8 ـ ئەدیب و چیرۆك نوس كە شت ئەنوسنەوەو هونەرمەندانە دەڕازێنێتەوەو دێنێتە بەرهەم بێ گومان رەنگدانەوەیەكی راستەقینەی ژیانی خۆیە چ كەم یان زور ئەو هونەرمەندە لەم شتەدا قسەی هیراقلیتس دینتەوە بیر كە دەڵێت « لە خۆم دەگەڕێمو دەكۆڵمەوە .. »(14) .

9 ـ زۆر گۆڕانكاری لە ئەدەبی كوردیدا كراون بەڵام خەڵك ئەم گۆڕانكاریانە نازانیو لە چیرۆك دا هەر چیرۆكی سوارەی مەریوانی دەوێو فەیروزخانو شتی تر بەڵام شتی نوێو گۆرانكاریەكانی ئەدەبی نەو خەڵك نازانی لە بەر ئەدیب وا دیار دەبێ كە مونەزیلە لەبەر ئەوەی كە هەست ئەكا كە هونەرەكەی بلندەو كۆمەڵو میللەت ناگەنێو بە مەبەستی خۆ ناگاتەو مافی خۆی وەدەست ناهێنێ لەبەر ئەوە ئەدەبو ئەدیب نامون لە پاش دیاربونی وێنەكانی نامۆیی لە لای چیرۆك نوسو ئەدیبی كوردا وا باشە ژی بڵێین كە دەرونی ئەدیبو كاری نامۆبون بە چاكی دیارە لەناو بەرهەمەكانیان داو هێندەك جار وا دیار دەبێ كە وەك مرۆڤێكی ناتەوان دیارە كە لەگەڵ ژیانو لەگەڵ ئەو كۆمەڵگایەی تێدا دەژیو ئەو هەمو گۆڕانكاریەكانی لە ناو كۆمەڵدا دەكرێن ناتوانێت بگونجێت .

لە بەر ئەوە زۆربەی ئەدەبی هاوچەرخ نەك هەر لە كۆمەڵگای كوردەواری خۆماندا بەڵكو لە هەمو جیهان هەست بە نامۆبون دەكرێ كە پەڕی بەسەر ئەدەبەكەوە داهێناوە بەڵام هەر یەكەك بە جورێك ئەم جۆرانە ژی دەگەڕێنەوە بۆ ئاستی تێگەیشتنو رەوشەنبیری كۆمەڵو رێكبونو گونجاندنی ئەدیب لەگەڵ ئەم كۆمەڵگاو سروشتەی تێدا دەژی .

چەند نمونەی نامۆبون لە چیرۆكی كوردی دا :

لێرەدا ئەتوانم جورەكانی نامۆبون لە ناو چیرۆكی كوردیدا چ لە پاڵەوانەكانی چیرۆك كە ئاوێنەی چیرۆك نوسن یان چیرۆك نوس خۆی بەم جۆرانەی خوارەوە بێنمە بەر چاو كە هەر جۆرێك هێندەك نمونەی چیرۆكەكانی چیرۆك نوسانی كوردی خۆمان بۆ تەئكید لەسەر هەبونی ئەم دیاردەیە لە ناو ئەدەبو چیرۆكی كوردی خۆمان دێنم .. دیسان ئەوە ژی ئەبێ لە بیر نەچێ كە ئەم نمونانە مەرج نیە دەقو دەق نمونەی جۆرێك لە نامۆبون بن بەڵكو لەیەك چیرۆك دا زۆر جۆری نامۆبون هەیەو چیرۆك نوسەك گەلەك جۆری نامۆبون لە بەرهەمەكەیدا دیار دەكاو پاڵەوانەكانی لە گێژاوی چەند جۆری نامۆبون دا دەسورێنەوە لەبەر ئەوە ئەگەر ناوی چیرۆكەك لەگەڵ چەند جوردا هات ئەبێ ئەم راستیە لەبەر چاو بێ :

1 ـ نامۆبون لەبەر بێكاریو هەژاری :

چونكە بێكاریو هەژاری نەخوشیەكی بەتینی كۆمەڵگاكانی پاشكەوتون لە جیهاندا‌و ئەو مرۆڤەی توشی ئەم نەخۆشیە دەبێ لە هەمو شتێك دورو نامۆیە جگە لەوەی كە نان بۆ منداڵو خێزانەكەی پەیدا بكاو هیچ ئاگای لە دەوروبەری خۆی نیە لەبەر ئەوەی كە كومەڵی كوردەواری بە توندی توشی ئەم دیاردە نەخۆشیەیەو چیرۆك نوسەكانی كورد مامەڵە لەگەڵ ئەم جۆرە پاڵەوانانە كردوەو بەچاكی نامۆبونی ئەم جۆرە مرۆڤانە دیارە لەكارەكانیاندا وەك « كارمان ئەوێتەو پەنجا فلسو بەڵام « ژیانە »ی محمد مەولود مەمو « كێ گوناهبارە »ی ساجد ئاوارەو « ئاوانم چی بووی » كاكە مەم بۆتانیو « دز »ی ئەمین میرزا كەریمو « نان بە رەنجی شان »ی جیهان عومەر و 1 + 1 = 1ی رؤوف بێگەردو « چەندم لێ ئەسینیت »ی مستەفا سالح كەریمو مام هومەری موحەرەم مەحەمەد ئەمینو « ئەمەیە بەشمان »ی د. كاوس قەفتانو « حەسەنۆك » ی كامران موكریو زوری تریش .

2 ـ نامۆبون لە زاتو هێزی خۆی :

لەبەر چەند هۆیەكی تایبەتی ئەم جۆرە نامۆبونە دیار دەبێ لە ناو چیرۆكی كوردیدا كە مرۆڤو پاڵەوانی چیرۆك لە خۆی بێ پاكەو بیر لە خۆی ناكاتەوە چونكە یان مەشغولی كارێكی گەورەترە لەزاتی خۆی یان لەبەر ترسو جەورو ستەم ناوێری بیر لەخۆیو حالی خۆی بكاو پەنا دەباتە بەر شتی دور لەخۆی وەك خەونو خەیاڵ یان لەبەر ڤیانو خۆشەویستی خۆیو دەوروبەر لەبیر دەچن بەس یارەكەی لەبیر دەمێنێتەوەو ئەم شتە دیارە لە چیرۆكی «زفروك »ی ابراهیم سەلمان «لەخەوما»ی جەمیل سائیبو « بوكە خانی » دلشاد مەحەمەد ئەمینو « گۆرانی دەربەدەرێكی یاخی بو » ی كاكە مەم بۆتانی و « خاڵێك لە پاش ژمارە » ی رؤوف بێگەردو خۆشەویستی رؤوف بێگەردو « رق » ی د. كاوس قەفتانو دیسان « تورەكە » ی د. كاوس قەفتانو « چیرۆكو عەشقێكی » حوسێن عارفو زۆری تریش .

3 ـ نامۆبون لە حەزارەتو شارستانیەتی :

ئەم جۆرە نامۆبونە دیارە لە هێندەك چیرۆكی كوردیدا كە پاڵەوان ناچار دەبێ توشی دەربەدەری دەبێو لە زادگاو ئەو جێگایەی تێدا گەورە بوە دور دەكەوێ بەتایبەتی جوتیارو دێتە

نلو شارو توشی دیاردەکانی شارستانیەتی دەبێ کە ناتوانی لەگەڵدا بگونجێو لێی نامودەبێو ناتوانێ لەگەڵدا تەفاعول بکا یان ئەم شارستانیەتی یە کار لە هێندەك بیرو بڕواو نەریتەکانی

ناو کۆمەڵ دەکاو دەگۆڕێو پالەوانو چیرۆك نوس خۆی لەگەڵ ئەم گۆڕانکاریانە ناگونجێنو هەر دەمینن لە شارستانیەتیو دیاردەکانی لە حالەتی نامۆبوندا وەك چیرۆکی « بوكو زاوا »ی مەحەمەد فەریق حەسەنو « خالێك لە پاش ژمارەدا »ی رەؤوف بێگەردو « گەشت »ی « گولێکی پێ شێل کراو »ی کاکە مەم بۆتانیو « کاروان سەرای » مەحەمەد رەشید فەتاحو زۆری تر .

4 ـ نامۆبون لەپاش ڕوداوێکی گرنك :

ئەگەر مرۆڤێك یان کۆمەڵێك یان میللەتێك لە کاری رۆژانەی خۆیو ئاسای خۆیدا بژینو ئاگایان لە خۆیانو دەورو بەری خۆیان بێ بەچاکی ئیشو کاری رۆژانەی خۆیان بەرێوە ببەنو دڵیان پڕ لە هیواو هیڤیەکانی رەنگاو رەنگو روناك بن بەڵام لە ناکاو توشی ڕووداوێکی گرنگ بێنو ئەو هەمو ئومێدو هیڤیەکانی ناو دڵیاندا بروخێنو ئاڤاهیەکانی خەیالی زێڕینیان هەرفتن بەدوایدا بێت ... چیرۆك نوسو پالەوانەکانیان توشی ئەم جۆرە نامۆبون دەبنو لە کێژاودا دەژینو رابردو نەوو ئایندەیان لێ تێك دەچێ تا دەمێ تروسکایەکی تر رێگایان پڕ ڕۆناهی بکاتو لەم جۆرە نامۆبونەدا دەربێنێ : وەك « قەلەم » و « ژیلەمو » و « سێ وێنەو رێبوارێکی ماندوی » و « باورنامەی لە دایك بونی گولێك »ی مستەفا سالح کەریمو « هەرس هێنانی بەندی مەنرەب » و « زیندە بەچاڵ کردنی نەزوکێك »ی کاکە مەم بۆتانیو « کانی رەحمان »ی حوسێن عارفو زۆری تریش .

5 ـ نامۆبون لە واقیع :

واقیعو مرۆڤ دوو شتن پێکەوەنو لەگەڵ یەکدا دەژینو تەواوکەری یەکەنو بۆ حالەتی ئاسای بیرکردنەوەو تاقی کردنەوەی مرۆڤ پێکەوەن .. ئەگەر یەکەك لە یەکەك ترازاو بەپێش کەوت یان لێی پاش کەوت یان یەکەك ئەوی تر بەجێ هێشت بە بێ گومان توشی نامۆبون دەبن ... ئەم نامۆبونە حالەتێکی وا بە مرۆڤ دەبەخشێ کە لە جێگایەك دانیشتووەو نان دەخواو دەسورێتەوەو جولانەوەو لقلقینیان تێدا دەکا بەڵام لەو وەزعە نامۆیەدا بە چاکی ناتوانێ لەگەڵ دا بگونجێ ... بەلکو لەگەڵ هیندەك شتی تردا گونجاوە کە واقیعی لە بیر کردۆتەوەو لێی نامۆیە وەك پالەوانەکانی چیرۆکی « رق »و « تورەکە »ی د. کاووس قەفتانو « خالێك لە پاش ژمارە » و « گەڕیدە » و « توانەوە »ی رەئووف بێگەردو « دو چیرۆکو عەشقێك »و « مەدەد »ی حوسێن عارفو « کۆچ »ی عەبدوللا ئاگرینو « شایەکەی رەشەی خەجەلاو »ی عەلاء الدین سەجادیو « مەرگ »ی حەیدەر عەبدوالرحمانو « مام هومەر »ی موحەرەم مەحەمەد ئەمینو « بورجوازیەکان »و « سێبەری بەر سەنگەری مەرگ »ی کاکە مەم بۆتانیو « رەنگەکێ ڤیانی »ی فەیسەل مستەفاو « خەونا بێ وەغەر »و « ڤیان »و « کۆمر »ی ئیبراهیم سەلمانو « خاچ »و « ئەسپەشێ »ی موحەمەد فەریق حەسەنو « کاروان سەرای » موحەمەد رەشید فەتاحو زۆری تر ژی .

6 ـ نامۆبون لە بەرهەم :

ئەم جۆرە نامۆبونە هەر چەندە تایبەتی یە بە کۆمەڵگاکانی پیشە سازیو مرۆڤ لەم حالەتەدا وای لێ دێ کە لەبەرهەمی کارەکەی نامۆ ببێو ببێ بە پارچەیەك لەو ئامێرو ماکینەی کاری لەسەر دەکا بەڵام بەرهەمەکەی نابینێ ... هەر چەندە ئەم جۆرە نامۆبونە کەمە یان نی یە لە کۆمەڵی کوردەواری خۆماندا بەڵام هیندەك چیرۆکی کوردی ئەم دیاردەیە ژی چارەسەر کردووەو لەناو چیرۆکی کوردیدا رەنگی داوەتەوە : وەك « کولارە »ی « ئەستێرەیەك لە رۆژی رونا »ی مەحەمەد فەریق حەسەنو « تونیل »ی کاکە مەم بۆتانی .

7 ـ نامۆبونی لە سروشتو زادگا :

مرۆڤ کە چاوی دەکاتەوە و ئەو جێگایەی تێدا لەدایك بووە دەبینێ ڤیان و خۆشەویستی یەکی پتەو لە بەینیاندا پەیدا دەبێو هەر هێزەك بیەوێ ئەم پەیوەندی یە لێك جوداکا بە توندی مرۆڤ دژی رادەوەستی بەڵام ئەگەر مرۆڤ نەیتوانی بەربەرەکانی ئەم هێزە بکا توشی نامۆبون دەبێ و لەم سروشتەی تێدا لە دایك بووەو ژیاوە دەردەچێ و مرۆڤ بەدوو رێگا توشی دورکەوتنەوە لەم سروشتە دەبێ یان بە رێگای ئاسای وەك خوێندن یان لە ژێر زەبری ستەمو جەور سروشتەکەی بەجێ دێڵی و توشی نامۆبون دەبێو ئەم دیاردەیە بە چاکی مامەلەی لەگەڵ کراوەو لە چیرۆکی کوردیدا و پالەوانەکانی بەچاکی پەیکەریان گرتووە لەم وێنانەدا وەك «کاروان سەرای» مەحەمەد رەشید فەتاحو « پەنجا فلس » ی موحەمەد مەولود مەمو « ئەستێرەیەك لەرۆژی رۆنا » و « بوكو زاوا »ی مەحەمەد فەریق حەسەنو « گواستنەوە » و « گۆرانی دەربەدەرێکی یاخی بو » و « کەژاوە »ی کاکە مەم بۆتانیو « بێ وڵاتی » مەمو « خالێك لە پاش ژمارە » و « گەریدە »ی رەؤوف بێگەردو

« له پێناوی نانا »ی عەبدوالله میدیاو « کۆچ »ی عەبدوالله ئاگرین و « سەرێکی هەیەو هەزار سەودای » شاکر فەتاحو « زەویەکەی خۆم »ی جەمال بابانو « کانێك »ی ئیبراهیم سەلمانو «کوتەرە خەلوزێك »ی کامیران موکریو « ئاغای ئاوانی » ا ـ ب هەوریو زۆری تر ژی .

8 ـ نامۆبون لەکاتو شتو ژمارە :

زۆر کەس هەیە لە کۆمەڵی کوردەواری خۆمان لە هێندەك شت نامویەو خۆی دور دێخی لێیانو ئەگەر بێنە پێش چاو خۆی لێ دور دێخیت وەك تەیری قەلە رەش یان رۆژی سێ شەممە یان ژمارەی 13 یان پێکژین .. مرۆڤی کورد هەر وەك مرۆڤی تر لە کۆمەڵگەیەکانی تر هێندەك شتی هەیە لێی نامویەو نایەوی ببینێ یان بێنە ڕێگایەکەیو چیرۆك نوسەکانی ئێمە ئەم شتە ژی یان چارە سەر کردووە وەك چیرۆکی «تانەو نارەزوو »و « سمکۆلی ئەهریمەن »ی کاکە مەمی بۆتانیو «رق» کلووس قەفطان .

9 ـ نامۆبون بە وێنەی یاخی بونو رەفز :

مرۆڤ گەر توشی هێندەك حالەتو وەزعی تایبەتی بوو نەیتوانی ئەوی لەدڵ دایە دەرببرێ بە ئازادی توشی وەزعێکی نامو دەبێو هەمو شتێکو خۆیو دەورو بەری بێ بەها دەزانیو هەمو شتێك رەفز دەکاو لەهەمو یاساو فەرمانو بڕیارەکان نامو دەبێ و لێیان یاخی دەبێو ئەم شتە بەچاکی مامەلەی لەگەل کراوە لە چیرۆکی کوردی داو بەوێنەیەکی تەواو چارە سەرکراوە وەك چیرۆکی « گەشتێك لە وەستاندا » ی رۆوف بێ گەردو « بازنە » و « خۆر وەدەست دێنین » ی کاکە مەم بۆتانیو « سێ وێنەو ڕێبوارێك » ی مستەفا سالح کەریمو « مۆمی شەماشە وەنجا » ی مەحەمەد مواود مەمو « توانەوە » ی رەؤوف بێگەردو « جراخان »ی مەحەمەد رەشید فەتاح « سێبەری ئەسپە شێ » ی مەحەمەد فەریق حەسەنو « عاجباتی هەشتەم »ی مەمو « دوو چیرۆکو عەشقێکی » حوسەین عارف و «کۆمرو هەرچ دلربەری »ی ئیبراهیم سەلمانو زۆری ترژی .

10 ـ نامۆبونی سێکس :

مرۆڤ چەند غەریزەیەکی تێدایەو لەگەڵ کروموسوماتیدا یەك دەگرن لەکاتی لەدایك بونی تا مردن لەگەل مرۆڤ سەردەکەون دوا دەکەون مەزن دەبنو پەرە پێ دەدرێن ئەو ژی وەك خواردنو خواردنەوەو هەناسەکێشانو سێکسو ئەگەر هاتو یەکەك لەم غەریزانە بەند کراو و مرۆڤ لێ دورکراوە ئەم مرۆڤە توشیناموبون دەبێ بەتایبەتی غەریزەی سێکس ئەگەر هاتو ئەم غەریزەیە کەبت بو لەبەر چەند هۆیەکی دەرەوەی مرۆڤ یان لە بەر شەرمو عەیبی کۆمەڵو زۆر شتی تر گری ئەم غەریزەیە وا دێلنەوە دانامرکێننو کەبت دەکەن لە دلو دەرونی مرۆڤدا ئەم مرۆڤە ناتوانی دەریکاو توشی ناموبون دەبێو ئەو هەمو گیروگرفتەی بەدوای دا هەن لە دەورو بەری خر دەبتەوەو ئەم شتە ژی چارەسەر کراوەو چارە سەر دەکرێت لە ناو چیرۆکی کوردیدا وەك « شەفەق » ی حوسەین عارف و « مۆرانە » ی مەحەمەد رەشید فەتاحو کۆمەلە چیرۆکەکانی ئەحمەد سەید عەلی بەرزەنجی بەتایبەتی لە ، دەستەو یەخەی » داو « موچرکە » ی مەحەمەد موکری داو « کاروان سەرای » مەحەمەد رەشید فەتاح و « توانەوەی » رەؤوف بێ گەردو زۆری تر ژی .

11 ـ نامۆبون لە هێزو توانای مرۆڤو پەنا بردن بۆ هێزەکانی میتافیزیکی :

ئەم جۆرە ناموبونە لە ناو کۆمەڵی کوردی دا باوە کە مرۆڤ نەتوانی بەرامبەر هێندەك روداوی سروشتی یان لقلقینی مرۆڤایەتی بجولێنەوە پەنا دەباتە بەر شتی خەیالی یان میتافیزیکی بۆ ئەوەی یارمەتی بدەن بۆ جێ بەجێ کردنی ئەم جۆرە شتانە لەو کاتەدا مرۆڤ لە هێزو توانای سروشتی خۆی نامو دەبێو پەنا دەباتە بەر شتی دور لە خۆیو ئەم جۆرە ناموبونە لە ناو چیرۆکی کوردیدا چارە سەر کراوە وەك چیرۆکی « کلاو قۆچ » ی شێرکۆ بێکەسو « ناجیە خان » ی حەسەن قزلجیو « فالچی » ی حەمە کەریم هەورامیو پیاو چاکی »ی مەحەمەد رەشید فەتاح و زۆری تر ژی .

12 ـ نامۆبون لە واقیع بروا بە میثالیات :

ئەم جۆرە ناموبونە لەلای هێندەك چیرۆك نوسان دیارە بەلام من هەر شاکر فەتاحو رەزا سەید گوڵ دێنمە بەر چاو کە پالەوانانی چیرۆکەکانیان ئامۆژکاری بە خەلك دەدەنو ڕێگای ئیسلاح لە پێش چاویان دەکەنەوە بۆ ئەوەی چەوتیو خەراپە نەمینێو چاکە بلاو ببێتەوەو ئەم شتە ژی بە مرۆڤ ناکرێن بەلکو خوداوەندە ئەوی ڕێگای راستی دەکاتەوەو توخیبو حەد بۆ خەرابە دادەنێ وەك چیرۆکی « نیوەکەم » ی رەزا سەید گولو « مدیر بەگ » و « سەرەکی هەیەو هەزار سەودا » ی شاکر فەناحو زۆری تر ژی .

13 ـ نامۆبونی ئافرەت :

ئافرەت نیوەی کۆمەڵە لەبەر چەند رەوشتەو نەریتی کۆمەڵایەتی توشی زۆر دەردە سەری دەبێ وەك بەزۆری بەمێردان‌و لە پێشکەدا بە شودان‌و کچی بچوك بۆ پیرەمێردو مەهری زیاد « قەڵەن » تیکهەڵ نەبونی ژن‌و پیاو کەبتی سیکس‌و زۆر شتی تر دەبنە هۆی ئەوە کە ژن لەو کۆمەڵگایەی تێدا دەژی نامو بێ‌و بێ بەهۆی ئەوە یان ژن رێگای خەراپە بگرێ یان لە ژیانەکی نامودا بژی یان بەکوشتن بچێ ئەم هەمو شتانە دیارن لەناو چیرۆکی کوردی‌دا و بەچاکی چارەسەر کراوە وەك چیرۆکی « کاروان » ی مەحەمەد سالح سەعید و « خانزاد » ی جەمال بابان و « تاوانم چی‌بو » و « بەسەر هاتی کنێر » ی کاکە مەم بۆتانی و « ئەمەیە بەشمان »ی د. کاووس قەفتان‌و « دەستەو یەخە » ی ئەحمەد سەید عەلی بەرزەنجی‌و چیرۆکەکانی کۆمەڵی « پێش تاریك دابی » ی شیرین ك . و ئەنجامی کچ فرۆشی رەئوف بێ‌گەردو « ژن هێنانی بە زۆرە ملی »ی مەحەمەد رەسول هاوار « کوتەرە خەلوزێك »ی کامیران موکری و « مام هومەر » ی مەحرەم مەحەمەد ئەمین‌و زۆر شتی تر ژی .

14 ـ ناموبون لەبەر جەورو زولم‌و ستەم :

مرۆڤ ئەگەر دوو چاری زولم‌و ستەم‌و جەور بو توشی ناموبون دەبێ‌و سروشت‌و واقیع‌و زاتی خۆی بەجێ دێڵی‌و دەربەدەر دەبێ‌و یەکەك لەم دوو وێنانە وەر دەگرێ :

ا ـ خۆ بەخت کردن‌و نەترسی‌و لە دژی ئەم جەورو زولمە راوەستان‌و یاخی بون لە هەمو شتێك .

ب ـ رەڤین‌و هەڵاتن‌و دورکەوتنەوە لە مەیدانی جەنگ لەگەڵ ئەم جەورو زولمەو ژیان لە نائارامی دا تا ماوە .

ئەم هەر دوو جۆرانە بەچاکی لە ناو چیرۆکی کوردی‌دا چارەسەر کراون و هەر دوو جۆرە پالەوانمان هەیە لەناو چیرۆکی کوردی ئێمەدا وەك « نامەیێ بۆ بەندی خانە »و « مومی شەماشە دەنحا » ی مەحەمەد مەولود مەم و « زرەی زەنجیر» ی ستەفا سالح کەریم و « دلسۆزی نەمر » و « لە پێناوی نانا»ی عەبد الله میدیا و زۆر لە پالەوانەکانی ئەگەر ئەڵێم هەمویان کۆمەڵی « بابا نوئیل تۆراوەی »ی عەبد الله ئاگرین‌و«زەویەکەی خۆم » ی جەمال بابان‌و « لالۆ کەریم » ی جەمال نەبەز « بەردەقان » ی ئیبراهیم سەلمان‌و « ئەسپەشێ » ی مەحەمەد نەریق حەسەن‌و زۆر شتی تر .

لە دوای‌دا بە بەرێزتان ڕادەگەینم کە ئەم باسەم پێش‌کەش ئێوەی بەرێز کرد وەك سەرەتایەك بۆ کارێکی گەورەو فراوان بۆ دیراسەتی لایەنەکی گرنگ لە چیرۆکی کوردی دا ئەو ژی « ناموبونە » و هێڤی دارم کە لەو گفتو گۆو موناقەشاتی لەسەر ئەم باسە دەکرێت سودی باش لێ وەرگرم بۆ ئەوەی کارەکەم بە تەواوی چاف هەڵینێ‌و لە دایك ببێ‌و ئیتر سوپاس.

---

(1) قاموس المنجد .
(2) عالم الفكر ص69 مقال للدكتور مجيب الشاروني .
(3) سەرەتای سایکولوژی لندن .
(4) عالم الفكر ـ الدكتور مراد وهبه . مقال .
(5) و (6) الاداب اللبنانية ـ والتر كاوفمان ع. 2 ـ 3 1979 « حتمية الاغتراب » .
(7) Hand book of Psychatry کیتابی نەخۆشیەکانی دەرونی .
(8) الاداب ـ ع 2 ص23 سنه 1979 « حتمية الاغتراب » والتر كاوفمان .
(9) عالم الفكر ص5 مقالة رئيس التحرير ـ الاغتراب ـ .
(10) هێڵەکانی سایکۆلۆژی . ل 121 ، چاپی لەندەن (London - Psychology Horizon)
(11) سەرەتای سایکاتری « نەخۆشیەکانی سایکۆلۆژی» Introduction of Psychatry 1974, New York
(12) مجلة العربى . عدد نيسان سنة 1981 دستوفسكى كاتبا ومفكرا .
(13) الاداب . والتر كاوفمان ع ـ 3 ـ سالی 1979
14 ـ عالم الفكر ص 20 مقال للدكتور قيس النورى الاغتراب اصطلاحا ومفهوما .

سەرچاوەکان :

1 ـ مجلة عالم الفكر عدد خاص « الاغتراب » .
2 ـ مجلة الآداب العدد الثاني والثالث 1979 .
3 ـ قاموس المنجد .
4 ـ سەرەتای سایکۆلۆژی Introduction of Psychology.
5 ـ سەرەتای سایکاتری « نەخۆشیەکانی سایکۆلۆژی » Introduction of Psychotrycl
6 ـ هێڵەکانی سایکۆلۆژی Psychology Horizon
7 ـ گەلەك گۆڤارو رۆژنامەو کتێب چاپکراوی کوردی « کۆمەلە چیرۆکەکان » .